
Філософія освіти

УДК 123.015.324

Морозов В. В.

Кандидат педагогічних наук, доцент Криворізького педагогічного університету

ПОНЯТТЯ І СТРУКТУРА СУЧАСНОГО ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

З огляду на сучасні вимоги розвитку вищої освіти в Україні пропонується нова модель модернізації структури університету як науково-дослідницького центру. Така його модель передбачає не тільки реформування підготовки бакалаврів і магістрів, але й змісту і структури науково-дослідницької діяльності викладачів та студентів. Не менш важливою є й модернізація організаційної структури педагогічного університету як науково-дослідницького центру. Ключові слова: *університетська освіта, науково-дослідницька діяльність, науково-дослідницький університет.*

Ідея університету розкривається у самій назві Unieversitas, що в перекладі з латини перекладається як сукупність. Під поняттям «університет» («сукупність») розуміли різний зміст. По-перше, в організаційному аспекті університетом стали називати результат об'єднання різних типів вищих навчальних закладів. По-друге, і дуже важливо, що, як вважав А. В. Глузман, «основна місія університету полягає у залученні молоді людини до **сукупності усіх видів знання**» [1, с. 217].

Виокремлюють ще один аспект «сукупності», який відноситься до **принципів організації університетської освіти**. У першу чергу до них належать принципи, котрі забезпечують неперервність наукової творчості: викладання новітніх наукових знань і методів пізнання та залучення студентів до науково-дослідної діяльності. Тому головне завдання університету полягає у тому, щоб розбудити у юнацтва потяг

до вогнику науки, допомогти випускникові переносити наукові ідеї в конкретні галузі знань та суспільної практики.

С. І. Гессен, узагальнивши історичний досвід, чітко сформулював головні принципи університетської освіти:

— «повнота, різнобічність та універсальність, пропонованих університетом знань;

— дух свободи і творчості у процесі викладання і учіння;

— здібність університету до самовідтворення шляхом підготовки викладачів і вчених із числа своїх студентів» [2, с. 250].

Ці принципи мають бути притаманні кожному університету, незалежно від історичної епохи і характеру його розвитку.

Що слід розуміти під повнотою і універсальністю університетського знання? З точки зору Г. Гельмгольца повнота наукового знання полягає у тому, щоб забезпечити повноцінну взаємодію дослідників зі всіх галузей знання, які ведуть до загальної мети. Саме в університеті повнота науки, яка розвивається, забезпечує, з однієї сторони, широту світогляду майбутнього фахівця, а з іншої — створює засади для розвитку окремих галузей знання. Повноту, різнобічність і універсальність наукових знань розкривають через зміст університетського курсу, безпосередньо через теоретичний, практичний та експериментальний напрями науки, що є основою навчальної дисципліни. Однак співвідношення між теоретичними та практичними компонентами університетської освіти є різним, що безпосередньо впливає на рівень і специфіку підготовки фахівця. Н. В. Бордовська і О. А. Реан підкреслюють, що в «умовах університету термін «повнота знань» містить знання основ гуманітарних і природничих наук, знання про природу, людину і суспільство, загальноосвітні знання та глибоку теоретичну підготовку в межах конкретної фахової спеціалізації» [3, с. 321].

Другою важливою особливістю університету є свобода викладання і учіння, яка полягає у свободі висловлювання наукових поглядів, свободі науково-педагогічної творчості, свободі думки та слова.

І. Г. Фіхте розглядає університет як вищу наукову школу, яка відкриває наукові істини і перевіряє результати новітніх відкриттів. Слід у той же час зазначити, що сучасні університети готують своїх випускників не тільки до науково-дослідної діяльності, але і до професійних обов'язків у конкретній практичній діяльності. При цьому традиційна — духовна і культурологічна місія університету повинна залишатися

незмінною. Отже, ідея, яка об'єднує всі університети світу, полягає в їх якості як наукового і інтелектуального центрів розвитку суспільства.

Третя особливість університетів □ це їх здібність до самовідтворення науково — педагогічних кадрів з числа власних студентів, що символізує потенціал саморозвитку і свободу науки.

Вищі навчальні заклади вищого рівня акредитації можуть здійснювати підготовку фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями, які забезпечують навчальні заклади нижчого **рівня** акредитації. Технікуми, училища, коледжі можуть бути структурними елементами вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації.

Закінчивши загальноосвітню школу, громадянин отримує «атестат зрілості», що, як і після закінчення професійно-технічної школи (технікуму, училища, та ін.) з отриманням диплому молодшого спеціаліста, надає йому право вступу до ВНЗ. «Нині ступенева структура вищої освіти передбачає чотирирічну базову вищу освіту з отриманням сертифіката про базову вищу освіту і надання кваліфікації «бакалавр». При подальшому навчанні можлива часткова зміна напрямку навчання чи спеціальності на другому циклі терміном в I рік, навчальний план якого містить переважно спеціальні дисципліни» [4, с. 39]. Продовжити навчання в магістратурі (1; 1,5–2 роки) можуть кращі випускники-бакалаври та спеціалісти, які відбираються для навчання на основі рейтингових показників та досягнень у науково-дослідній роботі. Успішне завершення навчання за магістерськими програмами та захист магістерської роботи дає право отримати диплом фахівця освітньо-кваліфікаційного рівня "магістр».

На даний час, вищими рівнями підготовки фахівця-професіонала є аспірантура та докторантура. До аспірантури на конкурсній основі зараховують магістрів (в окремих випадках фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст») для проведення самостійних наукових досліджень, підготовки і захисту дисертаційної роботи. Студії аспірантів передбачають обов'язковий супровід зі сторони наукового керівника і складання кандидатських іспитів. Успішний захист дисертаційної роботи у Спеціалізованій вченій раді.

Кандидат наук має право продовжити навчання в докторантурі, захистити більшу за обсягом дисертацію у тій самій або іншій (зазвичай суміжній) галузі знань у Спеціалізованій вченій раді на здобуття наукового ступеня «доктор наук». «Доктор наук» є найвищим рівнем наукової

кваліфікації та дає широкі права на особисту автономію і зайняття вищих посад у науковій ієрархії.

Відповідно підписаних Україною Болонських угод у недалекому майбутньому планується перехід до наступних освітньо-кваліфікаційних рівнів: бакалавр — магістр — доктор філософії (PhD). Тобто у вищій школі фактично запропоновано запровадити три взаємопов'язані наскрізні цикли підготовки фахівців. «Перший — має зазвичай тривати 3–4 роки і завершуватися здобуттям академічного ступеню «бакалавр». Навчання упродовж другого циклу може передбачати отримання через 1–2 роки ступеня магістра. За умови загальної тривалості навчання не менше 8–9 років і захисту дисертації може бути отриманий ступінь «доктор наук» (доктор філософії в певній галузі наукових знань)» [5, с. 74].

Згідно вимог Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) теперішнього часу пропонується нова модель модернізації структури освіти в Україні. Дана модель містить у собі і модель дослідницького університету.

При упровадженні запропонованої моделі необхідно досягти конкурентоспроможності бакалавра на ринку праці, як це має місце за кордоном. З цією метою необхідно сформувати громадську думку у кадрових агентств щодо достатньої компетентності бакалаврів, які мають достатній обсяг знань та умінь для виконання професійних обов'язків. Водночас слід урахувати що існують галузі техніки, економіки та суспільної діяльності, в яких бакалавр не зможе знайти свого місця (наприклад, ядерна енергетика, філософія та ін.).

До магістерських студій можуть залучатися студенти, які отримали високий рівень підготовки у першому циклі і здатні навчатися за магістерськими програмами. Магістерські програми у майбутньому пропонується модифікувати. Так, сьогодні в українській вищій школі пропонуються програма «Магістр наук» і програма, яка орієнтована на практичну діяльність. Нині обговорюється питання еволюції двох варіантів магістерських програм: магістра академічного і магістра професійного (наприклад, магістр наук та магістр інженерії для технічних спеціальностей). «За деякими напрямками, як зазначає Т. А. Алексеєнко, максимально зберігаючи прогресивний національний досвід, необхідно визначитися із підготовкою фахівців за програмою інтегрованих магістрів» [6, с. 9]. (Integrated Magister's Degree). Підготовка інтегрованого магістра має здійснюватися за окремими спеціальностями: педагогічна

освіта, медицина, фармація, філософія, мистецтво, транспорт, національна безпека тощо.

В руслі вимог Болонського процесу дискутується проблема реформування двох традиційних наукових ступенів (кандидат-доктор наук) в одну (доктора PhD), яку «слід розглядати під кутом сприйняття освітянським та науковим середовищем, ринком праці, соціального забезпечення та існуючих стереотипів» [7, с. 146].

Досвід свідчить, що розвиток наукових досліджень безпосередньо впливає на якість навчального процесу, оскільки вони змінюють не лише вимоги до рівня знань студентів, а й сам процес навчання і його структуру у вищій школі, підвищуючи ступінь підготовленості майбутніх спеціалістів, їхній творчий практичний кругозір.

Розвиток науки у вищій школі передбачає підвищення якості підготовки спеціалістів, здатних, у свою чергу, після закінчення навчання самостійно вирішувати серйозні наукові завдання, йти у рівень з передовими ідеями теорії і практики управління народним господарством в умовах ринкової економіки. Тому саме у навчальному закладі важливо прищепити студентам смак до наукових досліджень, привчити їх уже на цьому етапі мислити самостійно.

«Цілеспрямоване виконання наукових досліджень у гуртках студентського наукового товариства, аспірантів та молодих учених у вищому навчальному закладі сприяє формуванню всебічно розвиненої особистості фахівця, науковця. Організовує наукову роботу студентів випускаюча профілююча кафедра, яка є базовим методичним центром з наукової роботи зі студентами. Для керівництва науковими дослідженнями вона призначає наукового керівника (одного на 6–7 студентів)» [8, с. 48].

Науково-дослідницька діяльність студентів включає в себе два взаємопов'язані напрями:

— навчання студентів елементам дослідницької діяльності, організації та методики наукової творчості;

— наукові дослідження, що здійснюють студенти під керівництвом професорів і викладачів за загально-кафедральною, загально-факультетською чи вузівською науковою проблемою.

Зміст і структура науково-дослідницької діяльності студентів забезпечує послідовність засобів і форм її проведення відповідно до логіки навчального процесу, зумовлює наступність її від курсу до курсу, від

кафедри до кафедри, від однієї дисципліни до іншої, від одних видів занять до інших.

Організаційна структура науково-дослідницького педагогічного університету може бути представлена в такому вигляді:

- проректор з наукової роботи;
- рада науково-дослідницької діяльності студентів інституту (університету) (РНДС);
- рада студентського науково-творчого товариства факультетів;
- студентські науково-творчі товариства кафедр.

Наукове керівництво студентським науково-творчим товариством здійснюється науковим керівником, який обирається Вченою радою вищого навчального закладу. Голова і члени ради призначаються наказами по інституту, факультету.

Науково-дослідницька діяльність студентів вищого навчального закладу здійснюється за основними напрямками:

- науково-дослідна робота, що є складовою навчального процесу і обов'язкова для всіх студентів (написання рефератів, підготовка до семінарських занять, підготовка і захист курсових, дипломних робіт, виконання завдань дослідницького характеру в період виробничої практики на замовлення підприємств тощо);
- науково-дослідницька робота студентів поза навчальним процесом. Нею передбачається:
 - участь у наукових гуртках, виконанні госпрозрахункових наукових робіт у межах творчої співпраці кафедр, факультетів;
 - робота в студентських інформаційно-аналітичних, юридичних консультаціях, туристських фірмах, перекладацьких бюро тощо;
 - рекламна, лекторська діяльність;
 - написання тез наукових доповідей, публікацій тощо.

Отже, головними **завданнями вищого закладу освіти** постають наступні:

- 1) проведення освітньої діяльності, яка зосереджує в собі навчальну, виховну, науково-дослідну, культурну, науково-методичну діяльність;
- 2) забезпечення набуття випускниками знань та умінь з конкретного наукового напрямку та підготовка їх до професійної діяльності;
- 3) проведення наукових досліджень або творчої, мистецької діяльності як основи підготовки майбутніх фахівців до науково-технічного і культурного розвитку держави;

4) забезпечення умов для оволодіння системою знань про людину, природу і суспільство; формування соціально зрілої, творчої особистості; виховання морально, психічно і фізично здорового покоління громадян; формування громадянської позиції, патріотизму, власної гідності, готовності до трудової діяльності, відповідальності за свою долю, долю суспільства, держави і людства; забезпечення високих етичних норм, атмосфери доброзичливості й взаємної поваги в стосунках між працівниками, викладачами та студентами;

5) підготовка молоді до самостійної творчої професійної діяльності.

Педагогічний процес — це система, в якій органічно поєднані процеси формування, розвитку, виховання й навчання з усіма умовами, формами, методами їх функціонування. Система — це виділена на основі певних ознак впорядкована множина взаємопов'язаних елементів, поєднаних загальною метою функціонування і єдністю управління і, які перебувають у взаємозв'язку з середовищем як цілісне явище.

Педагогічний процес включає в себе як виховну, так і наукову складову. Як «просвітництво» педагогічний процес представляв Я. А. Коменський, який підсумував ідеї, висловлені мислителями минулого про прищеплення юному поколінню поміркованості, мужності, справедливості, щирості, чесності. Важливою умовою формування моральної особистості Коменський вважав виховання у неї звички до праці. Дану ідею також підтримував і Дж. Лок, який високо цінував роль виховання в житті людей. На його думку саме від виховання залежить наша вдача і характер.

Разом із загальним розвитком освітньої діяльності вперше постає питання теоретичного підходу до сімейного виховання. Так, французький історик Ф. Ерієс вважав, що до XVII ст. у європейському суспільстві не існувало концепції дитинства, до цього часу важко говорити про сімейне виховання як науку. Нові часи та епоха Просвітництва внесли зміни у ставлення до дитини, головне завдання у вихованні якої тепер визначалось так: підготувати дитину до співпраці з дорослими. Звісно, щоб гідно це зробити, треба володіти ґрунтовними знаннями з педагогіки, психології дитини, мати навички спілкування з нею. Період з XVII — по XVIII ст. характеризується виникненням одразу кількох теорій, які б могли сприяти вихованню дитини у дусі епохи. Це праці Дж. Локка, Я. Коменського, І. Песталоцці, та, насамперед, це робота Ж.-Ж. Руссо «Еміль, або про виховання». Суттю педагогічної концепції відомого французького мислителя є теорія природного вільного вихо-

вання у відповідності з законами фізичного, розумового і морального розвитку дітей.

Та для того, щоб вчитель зміг виховати високоморальну дитину, він повинен, по-перше, бути для неї прикладом, а по друге, володіти методом індивідуального підходу до кожної дитини, що стає можливим лише після здійснення наукового дослідження. Саме тому педагогічна діяльність не можлива без педагогічного дослідження.

Проводячи дослідження, вчитель підвищує рівень своїх теоретичних знань, систематично вивчаючи філософську, педагогічну, психологічну та методичну літературу; бере участь у семінарах і науково-практичних конференціях, набуває вміння об'єктивно аналізувати процес своєї діяльності й оцінювати його результати, подавати матеріали дослідження у формі наукового звіту, доповіді, статті, методичних рекомендацій. У підсумку все це призводить до істотного зростання творчого потенціалу вчителя та вдосконалення його педагогічної майстерності. Даний процес називається збільшення наукового потенціалу в педагогічній діяльності. На нього впливають багато факторів, зокрема й глобальний соціальний процес, особливість якого полягає в тому, що домінуючим видом діяльності в сфері суспільного виробництва є збір, накопичення, продукування, обробка, зберігання, передача та використання інформації, якф здійснюються на основі сучасних засобів мікропроцесорної та обчислювальної техніки, а також на базі різноманітних засобів інформаційного обміну.

Саме завдяки інформатизації з'являються нові способи для використання досвіду попередніх науковців і створюються дійсно нові наукові теорії, принципи та види наукових досліджень.

У підготовці та проведенні наукового дослідження, а також під час оформлення його результатів важливими є такі його складові: обґрунтування актуальності проблеми; формулювання теми; визначення предмета, об'єкта, мети й завдань, методологічної основи; організація педагогічного експерименту; вирішення проблеми вимірювань; формування наукової новизни, визначення практичного значення та предмета захисту.

Вибираючи проблему дослідження, потрібно враховувати реальний стан справ у системі освіти й можливість розв'язання проблеми існуючими методами педагогічної науки.

Вибираючи тему дослідження, слід зважати й на те, що її актуальність визначається не лише практичними потребами системи освіти, а й

не менш важливими потребами розвитку самої науки, логікою розвитку педагогічної теорії.

Визначаючи предмет дослідження, важливо конкретизувати, хто є його суб'єктом.

Мета і завдання дослідження конкретизують предмет. Що ж стосується методів наукового дослідження, то слід зазначити, що багато з них є дуже схожими з методами викладання предмету. Найпопулярнішими з них є метод узагальнення, метод бесіди, анкетування, метод педагогічного експерименту. Всі ці методи використовуються при дослідженні особистості, яка навчається, з метою виявлення її пізнавальних та креативних можливостей. Дані методи використовуються в певному виді навчання, яке називається розвиваючим і сприяє розвитку учнів. Дане навчання провадиться вчителями-спеціалістами і полягає в управлінні активною і свідомою діяльністю учнів над засвоєннями нового матеріалу. Вчитель надає допомогу учням при виникненні труднощів, піклується про виховання і розумовий розвиток учнів, здійснює контроль за навчальною діяльністю учнів. Таким чином, викладач досліджує учня (студента).

Загальні, принципи дослідження особистості, яка навчається розробили Коменський (свідомості, наочності, наступності, послідовності, міцності засвоєння знань), далі Руссо, Песталоцці, Ушинський (систематичність, доступність, посильність, наочність, свідомість, активність, міцність). Завдяки застосуванню даних принципів стало можливим залучення молоді (учнів, студентів) до проведення наукової роботи, створення нових дослідницьких навчальних закладів.

Це свідчить про те, що розвиток науки у вищій школі не лише змінює зміст і значення навчальних дисциплін, а й підказує нові форми та методи проведення навчального процесу. Результати науково-дослідної роботи відбиваються в нових курсах, лекціях і практичних (семінарських) заняттях. Як свідчить практика, залучення до наукової роботи робить для студентів дисципліни, які вивчаються, предметними, стимулюючи їх засвоєння. Причому науково-дослідна діяльність є органічною частиною і обов'язковою умовою успішної роботи вищих навчальних закладів. Студенти не лише отримують найновішу наукову практичну інформацію від викладачів на лекційних і семінарських заняттях, лабораторних роботах і виробничих практиках (особливо старшокурсники), а й беруть участь у наукових дослідженнях. Отже, підвищення ефективності вузівських науково-дослідних робіт, залучення до їх виконання

студентів підвищують і якість підготовки спеціалістів вищої кваліфікації. За рахунок цього вузівська наука має можливість омолоджувати наукові кадри, оскільки приплив молодих учених здійснюється постійно. Ця особливість дає великі переваги вищій школі як з точки зору розвитку самих досліджень, так і з точки зору підготовки наукових кадрів. Тому специфіка роботи вищих навчальних закладів потребує не простого, а органічного поєднання навчально-виховної і науково-дослідної роботи викладачів, аспірантів і студентів. Типовими у цій галузі є інтеграція і подальша спеціалізація наукової діяльності та прискорення темпів її розвитку.

Список використаних джерел:

1. Глузман А. В. Университетское педагогическое образование: опыт системного исследования/А. В. Глузман. — К.: Издательский центр «Просвіта», 1997. — 307 с.
2. Гессен С. И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию/С. И. Гессен. — М.: «Школа-Пресс», 1995. — 448 с.
3. Бордовская Н. В. Психология и педагогика/Н. В. Бордовская, С. И. Розум. — СПб., Питер, 2000. — 432 с.
4. Костельна Л. І. Модульна організація навчального процесу у вищих професійних училищах/Л. І. Костельна//Теоретичні питання освіти та виховання: Збірник наукових праць КДПУ. — К. — 2000. — С. 146–148.
5. Журавский В. С. Болонський процес: головні принципи входування в європейський простір вищої освіти/В. С. Журавский, М. З. Згуровський. — К.: Політехніка НУТУ «КПІ», 2003. — 195 с.
6. Алексєєнко Т. А. Управління якістю підготовки фахівців в університеті в контексті болонського процесу/Т. А. Алексєєнко//Педагогічний процес: теорія і практика. Зб. наук. праць. Вип. 1, 2004. — С. 7–18.
7. Кремень В. Г. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник/Заред. В. Г. Кременя. Авторський колектив: М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук, В. В. Грубенко, І. І. Бабан. — Тернопіль: Навчальна книга. — Богдан, 2004. — 384 с.

-
8. Козаков В. А. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение/В. А. Козаков. — К.: Вища школа, 1990. — 248 с.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2013 р.

Морозов В. В. Понятие и структура современного исследовательского педагогического университета

Учитывая современные требования развития высшего образования в Украине предлагается новая модель модернизации структуры университета как научно-исследовательского центра. Такая его модель предполагает не только реформирование подготовки бакалавров и магистров, но и содержания и структуры научно-исследовательской деятельности преподавателей и студентов. Не менее важна и модернизация организационной структуры педагогического университета как научно-исследовательского центра.

Ключевые понятия: *университетское образование, научно-исследовательская деятельность, научно-исследовательский университет.*

Morozov V. V. The concept and structure of contemporary research pedagogical university

Given the current demands of higher education in Ukraine a new model of modernization of the structure of the university as a research center was proposed. This model assumes not only reforming of training bachelors and masters, but also the content and structure of the research activities of teachers and students. Equally important is the organizational structure and modernization pedagogical university as a research center.

Keywords: *university education, research activity, scientific and research university.*